

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**CURRENT ISSUES OF EVIDENCE AND EVIDENCE IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION AT THE MODERN STAGE**

Малець М.Р., к.ю.н.,

доцент кафедри адміністративного та інформаційного права

Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Матвієнко Я.В., студентка III курсу

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Доказування є однією з ключових складових судового процесу, і в адміністративному судочинстві важливо розуміти сутність доказів та їхню роль у вирішенні справ. В статті розглядається поняття доказування в адміністративному судочинстві та докладно аналізується дефініція письмових та електронних доказів. У контексті адміністративного судочинства, докази є невід'ємною частиною судового процесу, а їхня достовірність має вирішальну роль у прийнятті рішень по справах. Саме тому важливо охарактеризувати процедури та методи перевірки достовірності як письмових, так і електронних доказів, враховуючи їхні специфічні особливості.

В сучасному інформаційному суспільстві роль електронних доказів набуває щораз більшого значення. Законодавство повинно відповідати вимогам часу та надавати відповідні інструменти для ефективного використання електронних доказів у судовому процесі. Зокрема, необхідно на законодавчому рівні визначити чіткі правила для оформлення, подання та дослідження електронних доказів. Для кращого визначення доказування в адміністративному судочинстві в статті детально розглядається дефініція письмових доказів та їхні основні характеристики, включаючи питання щодо їхньої достовірності та допустимості, адже письмові докази залишаються найбільш використовуваним видом доказів в адміністративному судочинстві завдяки чіткому законодавчому підґрунтю. Достовірність письмових доказів та методів їх дослідження, враховуючи їхню особливу природу.

Для кращого розуміння теми, в статті було проаналізовано відмінності між письмовими та електронними доказами, враховуючи їхню природу та особливості. Особлива увага приділяється технічним аспектам збору, збереження та подання електронних доказів. В статті також розглядається питання достовірності доказів, важливість перевірки їхнього походження та правильного оцінювання електронних доказів та методів їх дослідження, враховуючи їхню особливу природу.

Досягнення балансу між традиційними письмовими та нововведеними електронними доказами в адміністративному судочинстві стає актуальним завданням для судових органів та законодавців. На сучасному етапі варто акцентувати увагу на потребі удосконалення судової системи та законодавства для більш ефективного використання електронних доказів у судовому процесі. Враховуючи великий вплив інформаційних технологій на розвиток адміністративного судочинства, такі зміни дозволять покращити доступність інформації, забезпечити об'єктивність та справедливість розгляду справ.

Ключові слова: докази, доказування в адміністративному судочинстві, письмові докази, електронні докази, достовірність доказів.

Evidence is one of the key components of the judicial process, and in administrative proceedings, it is important to understand the essence of evidence and their role in resolving cases. This article examines the concept of evidence in administrative proceedings and provides a detailed analysis of the definition of written and electronic evidence. In the context of administrative proceedings, evidence is an integral part of the judicial process, and their credibility plays a crucial role in case resolution. Therefore, it is important to characterize the procedures and methods for verifying the credibility of both written and electronic evidence, taking into account their specific characteristics.

In modern information society, the role of electronic evidence is becoming increasingly important. Legislation should respond to these changes and provide the necessary tools for the effective use of electronic evidence in the judicial process. It is also essential to establish clear rules for the preparation, submission, and examination of electronic evidence, as well as emphasize the need for improving the court's technical infrastructure to ensure the effective use of electronic evidence. To better understand the concept of evidence in administrative proceedings, this article thoroughly examines the definition of written evidence and its main characteristics, including questions regarding their credibility and admissibility since written evidence remains the most commonly used type of evidence in administrative proceedings due to clear legislative foundations. The credibility of written evidence is determined as a criterion for their evaluation, allowing for the establishment of actual knowledge about the facts of the subject of evidence.

For a better understanding of the topic, the article analyzes the differences between written and electronic evidence, considering their nature and peculiarities. Special attention is paid to the technical aspects of collecting, preserving, and presenting electronic evidence. The article also discusses the issue of evidence credibility and the importance of verifying their origin, emphasizing the importance of proper evaluation of electronic evidence and methods of their examination, taking into account their unique nature.

Achieving a balance between traditional written evidence and innovative electronic evidence in administrative proceedings becomes a relevant task for judicial authorities and legislators. At the current stage, it is important to focus on the need to improve the judicial system and legislation for more effective use of electronic evidence in the judicial process. Such changes will enhance the availability of information, ensure objectivity and fairness in case hearings, and consider the significant impact of information technology on the development of administrative proceedings.

Key words: evidence, evidence in administrative proceedings, written evidence, electronic evidence, credibility of evidence.

Формами адміністративного процесуального законодавства передбачено, що будь-який публічно-правовий спір, що підпадає під юрисдикцію адміністративного суду, вимагає ретельного і всебічного аналізу та дослідження доказів. Інститут доказів та процес їх встановлення є необхідною складовою будь-якої системи процесуального права, оскільки він регулює суспільні відносини, пов'язані з встановленням наявності або відсутності фактів, які мають значення для вирішення справи. Цей інститут забезпечує послідовність

етапів доказової діяльності та відповідність процесуальним вимогам, встановленим у законі, щодо форми доказів.

Термін «доказування» в науковій літературі трактується по-різному. Так, О. Дубенко розглядає доказування в адміністративному судочинстві як врегульовану процесуальним законодавством, підпорядковану законам логіки діяльності, спрямовану на встановлення об'єктивної істини в адміністративному судочинстві та прийняття вмотивованого і законного рішення [1, с. 12].

І. Корецький визначає процес доказування як складну діяльність, що складається з окремих пізнавальних актів, пов'язаних між собою, щодо розв'язання окремих завдань, встановлення окремих обставин, що потребують доказуванню в справі [2, с. 57].

Е. Демський вважає, що доказами є не факти та обставини, а фактичні дані, на підставі яких суд, орган чи уповноважений суб'єкт встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення осіб, які беруть участь у справі. Тобто фактичні дані – це інформація, відомості про акти, дії чи бездіяльність, за допомогою яких можна встановити обставини, що мають значення для правильного вирішення адміністративної справи [3, с. 147].

В параграфі 1 «Основні положення про докази» Глави 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) містяться загальні принципи, що стосуються визначення доказів, а також особливості процедури отримання, вивчення і оцінки змісту і форми доказів в судовому процесі. Так, у ч. 1 ст. 72 КАСУ міститься визначення доказів. Докази це будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [4].

Крім того, КАСУ визначає вимоги, яким мають відповідати докази – це належність, допустимість, достовірність та достатність. Стаття 90 Кодексу адміністративного судочинства України закріплює порядок оцінки доказів судом. Зокрема, докази у справі судом оцінюються за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні, оцінюється належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності [4].

Серед доказів в адміністративному судочинстві, найчастіше вирізняють письмові та електронні докази.

Під письмовими доказами слід розуміти документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору і завжди подаються в оригіналі або належним чином засвідчених копіях, якщо інше не визначено КАСУ [4].

Оцінка допустимості письмових доказів є ключовою передумовою для оцінки їх достовірності. Суд починає з вирішення питання, чи може письмовий доказ бути прийнятий для розгляду, а потім зосереджується на питанні його достовірності. Важливо відзначити, що висновок про допустимість письмових доказів передуює висновку про їхню достовірність. Для переконання в достовірності письмових доказів адміністративний суд повинен детально розглянути всі аспекти їхнього походження та подання перед судом. Також може бути важливим вивчення процесу зберігання письмових доказів, особливо у випадку, коли між їхнім створенням і поданням до суду пройшов певний період часу. Способів перевірки письмових доказів на достовірність чинне законодавство виділяє доволі багато, і вони залежать від конкретної ситуації.

Зокрема достовірність або недостовірність письмового доказу підтверджується висновком експерта. Якщо виникає питання стосовно автентичності письмового документа, тобто чи його дійсно написала та підписала особа, то у такому випадку необхідно призначити експертизу. Без спеціальних знань встановити авторство документа стає надзвичайно складним завданням. Суддя може порівняти підписи на аналізованому документі з підписами тієї ж особи на інших документах, і якщо виникають сумніви в їх достовірності, він може призначити експертизу. Достовірність документа можна встановити, взявши показання свідків, які були присутні при його складанні. У цьому випадку перевірка достовірності письмових

доказів здійснюється за допомогою іншого методу доказування – опитування свідків.

Важливо пам'ятати, що письмові докази створюються людьми і мають суб'єктивний характер. Якщо офіційні або неофіційні письмові докази створюються особою, яка не є стороною у справі, то їм можна довіряти, оскільки існує велика ймовірність об'єктивності інформації. Однак у випадках адміністративного судочинства багато офіційних письмових доказів створюються самими сторонами, чії дії чи бездіяльність оскаржуються перед судом. Тут може виникнути сумнів стосовно спотворення змісту офіційних документів свідомо. Багато офіційних письмових доказів вимагають складних процесів і великого об'єму роботи, до якої залучаються групи спеціалістів різної сфери діяльності. Все це підкреслює надійний характер інформації, представленій в офіційних письмових доказах, які у порівнянні з неофіційними письмовими доказами мають очевидну перевагу щодо їхньої достовірності. Цим пояснюється те, що багато дослідників в сфері судових процесів пропонують надавати перевагу офіційним письмовим доказам перед неофіційними.

Кодекс адміністративного судочинства України не передбачає автоматичної підтримки достовірності офіційних письмових доказів, а в деяких категоріях адміністративних справ встановлюється протилежне правило: у випадках, коли справа стосується суперечності правомірності рішень, дій або бездіяльності посадової особи, обов'язок довести їх правомірність покладається на відповідача (згідно з частиною 2 статті 77 КАС України). Часто правомірність рішення (офіційного письмового доказу) пов'язана з його достовірністю та фактичними обставинами, на які воно спирається.

Критерій достовірності можна застосувати і до неофіційних письмових доказів. Наприклад, можна перевірити, хто створив документ, хто його підписав, а також виявити можливі помилки чи недоліки в окремих його частинах. Проте, якщо неофіційний письмовий доказ був сформований з порушенням волі особи (наприклад, під погрозою), то в такому випадку ми не можемо говорити про достовірність доказу, а маємо перевіряти його допустимість на відповідність критеріям прийнятності письмових доказів.

У ситуаціях, коли до справи додаються копії письмових документів, суд може провести ряд процесуальних кроків, за результатами яких буде оцінюватися достовірність цих копій як доказів. Відповідно до ч. 6 ст. 94 КАС України, якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу. Якщо оригінал письмового доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги [4]. Отже, суд може відхилити копію документа або його електронну копію (оскільки існує можливість спотворення змісту документа) у двох випадках одночасно: а) коли оригінал документа не був представлений у справі; б) коли у суду або серед учасників справи виникли сумніви щодо відповідності копії оригіналу документа. Слід зауважити, що сумніви повинні бути чітко обґрунтованими. Суд може відмовитися враховувати копії письмових доказів лише за умови, використання всіх доступних процесуальних можливостей для отримання оригіналів письмових доказів.

Ще одним джерелом доказової інформації є електронні докази. Ще в 70-х роках ХХ століття з'явилося поняття електронних доказів, але вперше його офіційно визначили в Типовому законі про електронну торгівлю 1997 року. З 15 грудня 2017 року в Україні діє Закон «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства» яким закріплено новий вид доказів – електронні докази. Ця норма визначила, що суди можуть

розглядати справи, користуючись електронними версіями матеріалів. Учасники такого адміністративного процесу можуть подавати докази в електронній формі та використовувати електронний цифровий підпис. У Кодексі адміністративного судочинства України, зокрема в ст. 99, чітко визначено поняття електронних доказів. Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [4]. Це визначення є досить прогресивним, оскільки воно охоплює різноманітні види електронних доказів і джерел інформації, що може бути нескінченним, оскільки технологічний прогрес може привести до появи нових видів електронних доказів.

Згідно з КАСУ, електронні докази можуть бути представлені у формі оригіналу або електронної копії, яка підтверджена електронним цифровим підписом, та зберігаються у судових матеріалах справи. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен вказати, чи є в нього або в іншої особи оригінал електронного доказу. Крім того, суд може, за клопотанням учасника справи або власною ініціативою, вимагати надання оригіналу електронного доказу. У статті 7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлено, що електронна копія та копія електронного документа на папері засвідчуються в порядку, передбаченому законом [8].

Законодавець встановлює різницю між оригіналом і копією електронних доказів, а також правила їх зберігання і повернення. Проте в законодавстві немає чіткого визначення поняття «оригіналу» і «копії» електронного документа. Електронні документи, текстові та мультимедійні повідомлення та інші типи інформаційних ресурсів можуть бути зберігані на оптичних дисках, USB-флеш-накопичувачах, та копіюватися безліч разів. КАСУ не регулює процес засвідчення оригіналу електронних доказів. Проте електронні докази вважаються документами і розглядаються разом із іншими видами доказів, такими як письмові і речові докази, висновки експертів та свідчення свідків. Важливо зауважити, що електронний доказ не можна прирівнювати до письмового, оскільки паперова копія електронного документа не вважається письмовим доказом згідно з КАСУ. Також слід відзначити, що деякі електронні докази, такі як аудіо- або відеозаписи, неможливо виразити в паперовому форматі або засвідчити цифровим підписом.

Електронні докази мають одну відмінну від інших доказів особливість, яка полягає у тому, що для їх розгляду потрібні спеціальні технічні засоби. Вони існують у цифровому форматі, можуть бути легко копіювані на інші пристрої без втрати інформації та зберігають свої основні характеристики. Також вони можуть бути розповсюджені в кількох копіях або зберігатися в різних місцях одночасно. Наприклад, якщо створити копію електронного документа з одного пристрою на інший, то інформація залишиться ідентичною на обох пристроях. Представлення електронних доказів проводиться через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

КАС України визначає, що такі докази, як електронні можуть подаватися як в оригіналі, так і в копіях, які обов'язково посвідчуються електронним підписом. Такі докази прикріплюються до матеріалів справи і зберігаються у суді [4]. Згідно з КАС України, будь-який учасник

справи може представити електронний доказ у паперовому вигляді, і в цьому випадку такий доказ визнається електронним, а не письмовим.

З метою встановлення автора електронного документа використовується електронний підпис. Електронний підпис – це підпис, який можна отримати шляхом криптографічного перетворення набору електронних даних. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа [9, с. 78]. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» накладенням електронного підпису завершується створення електронного документа [8].

Чинне законодавство не має чіткого визначення щодо процедур збору, забезпечення та дослідження електронних доказів. Це призводить до багатьох та суперечок у судовій практиці, оскільки законодавство лише узагальнено описує загальні принципи їх використання. Однією з таких невизначеностей є розрізнення між оригіналами та копіями електронних доказів, адже відсутні чіткі критерії для їх відрізнення. Електронні документи можуть бути збережені на зовнішніх пристроях, таких як карти пам'яті або зовнішні диски, що ускладнює визначення, є це оригіналом чи копією. Основними ознаками визначення є наявність обов'язкових реквізитів та електронного підпису автора. Додатковою трудностю є встановлення правильної дати і часу створення оригінального електронного доказу, оскільки це є ключовою відмінністю між ним та копією. Дослідження електронних доказів відбувається судом, і особи, учасники справи, мають можливість ознайомитися з ними. Однак порядок дослідження не чітко визначений в законодавстві, і тому часто застосовується порядок, який передбачений для письмових доказів. Також існують докази, які не можна подавати безпосередньо до суду, і в такому випадку проводиться огляд за їхнім місцем розташування, під час чого складається протокол, що підписується всіма учасниками огляду.

Електронний документ є досить вразливим, оскільки може бути легко змінений, знищений тощо. Саме це, на думку науковців, зумовлює необхідність створення спеціальних правил фіксації електронної інформації, способів збереження та приєднання їх до матеріалів справи. Зокрема, на рівні із традиційними правилами поведіння із документами необхідно враховувати технічні особливості збирання, зберігання та використання інформації [10, с. 82].

При використанні електронних доказів виникають різноманітні проблеми та аспекти, включаючи питання з посвідченням їх електронним цифровим підписом. Однією з таких проблем є належне засвідчення електронних доказів, оскільки до початку судового розгляду така інформація може бути змінена автором або іншими особами, які користуються або зберігають ці докази. Важливим також є питання правильного та надійного збереження та подання до суду електронних доказів, особливо в разі інформації, що публікується в різних соціальних мережах, оскільки цю інформацію легко можна видалити.

Також важливим аспектом використання електронних доказів є належне технічне обладнання суду. У випадку, коли в суді відсутні необхідні технічні засоби для відтворення змісту електронних доказів, ця проблема стає відповідальністю учасника, який надає відповідні докази.

Враховуючи це, можна визначити основні теоретичні відмінності між письмовими та електронними доказами. По перше письмові та електронні докази виникають з різних інформаційних технологій – традиційних і новітніх. По друге для створення, обробки та використання електронних доказів потрібне використання технічних засобів, що відрізняє їх від письмових доказів. По третє електронні докази не прив'язані до конкретного матеріального носія

і можуть існувати в декількох місцях одночасно, віддалено керуватися та зазнавати впливу на відстані.

З прикладної точки зору в контексті використання в доказуванні можна виділити такі відмінності між письмовими та електронними доказами, по перше це складність ідентифікації особи, яка створила електронний доказ. У випадку письмових доказів, почеркознавча експертиза може визначити, чи підписувала конкретна особа документ. Проте в контексті електронних доказів, наприклад, електронних документів, найближчим результатом, який можна отримати, є встановлення, якій особі належить електронний підпис (але це не підтверджує факт використання підпису саме цією особою в конкретний момент часу). По друге доступ до первинного носія, на якому створено електронну інформацію, у деяких випадках може бути вкрай складним. Це відрізняється від ситуації з письмовими доказами. Первинна електронна інформація може розташовуватися на серверах у різних куточках світу, що відрізняється від письмових доказів, які завжди існують на конкретному матеріальному носії, такому як папір. По третє для збирання, фіксації та дослідження електронних доказів може вимагатися використання спеціальних знань в окремих ситуаціях. Необхідність у спеціальних знаннях може знадобитися і при дослідженні письмових доказів, проте більшість таких документів зазвичай оцінюється на основі загальних юридичних знань учасників судового процесу та самого суду. По четверте можливості редагування та зміни змісту електронної інформації є ширшими порівняно з письмовою і можуть створювати проблеми щодо фіксації конкретної версії електронної інформації, яка була доступна в певний момент часу в Інтернеті. Редагування готового письмового документа вимагає більше зусиль і, в деяких випадках, може залишати очевидні сліди змін.

Висновки. Аналізуючи вищесказане, можна відзначити стрімкий розвиток інформаційних відносин у всіх

аспектах суспільного життя, і судова система повинна відповідати цим вимогам. Сучасні тенденції включають великий вплив електронних джерел інформації на суспільні відносини. Закріплення електронних доказів в законодавстві є позитивним кроком, що розширює можливості учасників судового процесу захищати свої права в суді. Електронні докази – це нова категорія доказів, яка впроваджується в українському законодавстві з 2017 року. Вони мають загальні ознаки з усіма доказами, а також специфічні ознаки, що властиві лише електронним доказам. Ця особливість розширює можливості учасників судового процесу та осучаснює доказову практику.

Звісно, можливість використовувати електронні докази в адміністративному суді є важливим досягненням. Проте багато аспектів, зокрема процедура представлення та дослідження цих доказів, залишаються недостатньо врегульованими тому одним з першочергових законодавчих завдань є покращення ефективності використання електронних доказів в адміністративному судовому процесі, шляхом внесення чітких правил та регламентацій.

На сьогоднішній день, у сфері адміністративного судочинства, письмові докази залишаються найбільш поширеними і добре визначеними, завдяки чіткому законодавчому підґрунтю. Достовірність письмових доказів є ключовим критерієм для оцінки їхньої важливості і можливості встановити дійсну інформацію про факти, що стосуються справи. Визначення достовірності письмових доказів, особливо у випадках, коли вони мають значний вплив на судовий процес, є невід’ємною частиною їхньої оцінки. Перевірка достовірності письмових доказів передбачає аналіз усього процесу їх створення та подання до суду. Судова перевірка достовірності письмових доказів охоплює не лише зміст інформації, яка міститься в них, але й джерела цієї інформації, на підставі яких був сформований письмовий доказ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубенко О. М. Доказування в адміністративному судочинстві в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 23 с.
2. Корецький І. О. Доказування як засіб доведення позиції сторін в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. №1. С. 56–62.
3. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 6 червня 2005р. № 2747-IV/ *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 06.10.2023).
5. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 242 с.
6. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. №5. С. 256–260.
7. Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Vol. 5, № 2. P. 299–305.
8. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003р. № 851-IV/ *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 06.10.2023).
9. Найченко А. М., Куртакова Г.О. Електронні докази: реалії сьогодення. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2018. №1(1). С. 72–85.
10. Хижняк Є.С. Особливості огляду електронних документів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Держава та регіони*. 2017. № 4 (58). С. 80–85.